

ПРЕХОД И ПРОТЕСТ

Андрей Лунин, Димитър Григоров

Нашата мотивация за тази лекция е много противоречива. От една страна, ние сме срещу олигархията, срещу тази власт, която не ни представлява, сред вас освен това има много наши приятели и колеги. От друга страна, припознаването на окупацията от различни политически сили, които се опитват да използват за пореден път студентите, ни ядосва – това ни мотивира да говорим тук за нещата, които подменят истинските проблеми на българското общество и ги заменят с цели, проектирани в миналото (националистите) или бъдещето (либералите). Целите според нас са тук и сега! Колкото и банално да звучи...

1. Митът за прехода.

а. Преходът – 1989 – 1991 г.

Даваме си сметка, че тази лекция пред вас се отличава от редовния и удобен за преподавателя учебен процес, а не е и като кумското слово под звуците на „яж куме, пий“ – рискът от неодобрение е голям, но ние го поемаме, защото считаме, че студентската окупация е много повече от протест – тя е обществена платформа, която може да формулира искания пред политическия елит и да донесе реална промяна. Тезата на лекцията се основава на предположението, че т.нар. български преход като реална политическа и обществена трансформация вече се е осъществил в един твърде кратък период между 1989 и 1991 г. Тогава България престава да бъде комунистическа държава и започва да се развива по модела на евроатлантическите демокрации. Разбира се, много явления, свързващи се пряко или косвено със социализма, продължават да съществуват, но при всяка голяма промяна се наблюдават подобни наследства или както по времето на самия комунизъм ги наричаха – отживелици. Такива отживелици преди 89-та например бяха празнуването на Коледа и Великден, кръщаването на децата и изобщо институциите

на вярата. По време на комунизма властта се опитваше да изкара и парите отживелица, но знаете, че това отношение превърна самия режим в отживелица.

б. Митът за прехода – 1989 – ?

През призмата на социалните науки „Преходът“ е класически случай на *голям разказ* (или *метаразказ*) според определението на Жан-Франсоа Лиотар. Големите разкази са обяснителни модели, които дават прости отговори на всички въпроси от морално, политическо или друго естество в миналото, настоящето или бъдещето, защото Големият разказ обяснява обществените явления, през призмата на исторически зададена цел. Като пример за голям разказ може да посочим разказа на комунизма, в който целта е постигане на общество на социалната справедливост. Друг пример е големият разказ на либерализма, който проповядва и обещава като крайна цел постигането на социална свобода. Не случайно падането на комунизма в Източна Европа през 1989 г. – *когато свободата най-сетне възтържествува над тоталитаризма*, даде основание на Франсис Фукуяма спекулативно да постанови „краят на историята“. Всички знаем, че историята продължава, просто на хрътките пуснаха да гонят нов заек. Ако се обърнем към историята, могат да се проследят много примери за големи разкази, които най-общо казано имат функцията на морална и теоретично-целесъобразна рамка на обществата, но за да не ставаме многословни, ще спрем дотук и ще се концентрираме върху Прехода – новия български голям разказ.

Политическата трансформация в България приключи бързо. През 1991 г. вече има нова конституция и институционален ред, по който, с малки корекции, функционира фасадната демокрация до ден днешен. И макар трансформацията от комунизъм към това, което ще наречем БГ демокрация да приключи бързо, митът за нея се оказва много по-устойчив и продължителен. Идеята, че преходът продължава, стана част от идеологията на властта, която по този начин внуши на хората, че продължаваме пътя към истинската демокрация или истинската добра система, която все още не се е установила. Поради това, внушава властта, има бедност и корупция, но нещата ще се оправят.

Наред с това митът за прехода е „обезболяващо“ за масите или поради това, че все пак хората не обичат лекарства, сигурно е по-точно да се каже, че става дума за „алкохол-

менте“. Той може да се консумира съобразно вкуса на клиента. Така, от една страна, той се налива като носталгия по социализма, а от друга като негово отрицание. Едни смятат Прехода за предателство, за нещо временно, за липса на истинска демокрация и така надеждата се търси в миналото. Въпросната носталгия е най-вече продукт на мита за прехода, а не толкова на самия социализъм, такъв, какъвто е съществувал. Тя дотолкова размъти главите на хората, че немалко нейни изразители гласуваха за най-десния български премиер, разпознавайки в него новия Тодор Живков. От друга страна, антикомунистите считат, че комунизмът все още не си е отишъл и затова преходът ще продължи, докато той не си отиде. Важна роля в техния мит за прехода играе теорията на заговора, в центъра на който е ДС.

Чрез мита за прехода се създава фалшиво съзнание, а това е благоприятно за стимулиране на удобни за властта конфликти – политически и етнически, за сметка на неудобните – тези за качеството на живот. По този начин изблиците на активност по правило са в рамките на “удобния” конфликт, последвани периоди на отчаяние и апатия в ежедневието на игнорирания неудобен конфликт.

2. Митът за прехода е необходим, за да съществува фасадната демокрация.

Основният системен проблем, който според нас съществува в БГ демокрацията, както ще я наричаме за по-кратко, е липсата на връзка между народа като суверен и политиците като негови представители. Именно тази липса на реална власт у суверена даде основание на мнозина да нарекат БГ демокрацията фасадна. Това е основният проблем днес и това е наследството на прехода, който протече от 10 ноември 1989 до 12 юли 1991 г. – когато бе гласувана сегашната конституция. В БГ демокрацията се управлява без значителна обществена подкрепа – достатъчно е мобилизирането на едно ядро от партийни зомбита, ПАРИ за купуване на ромски или контролиран вот и безпринципна коалиция с друга партия, която да има достатъчно свои зомбита – коалиции или парламентарна подкрепа получени по този начин винаги може да се оправдаят с големи държавнически цели. В това уравнение ПАРИТЕ СА най-важни. Политически ядра винаги има – те са държани в подчинение с тезата за отборната игра и омразата към противника. Парите са това, което кара политиците да слугуват на олигархията. Затова който плаща – той поръчва музиката.

Политиката е изкуството на възможното, както казва Ото фон Бисмарк, а в България е възможно да се прави политика и да се управлява без обществена подкрепа – това е големият проблем. И при положение, че БГ политиците могат без нас, можете лесно да си отговорите на въпроса защо няма морал в политиката, защо нашият живот не се подобрява въпреки Европейския съюз, НАТО и Четвъртите в света.

Според нас за да се установи върховенството на суверена и да се преодолее фасадната БГ демокрация, трябва нова конституция и най-вече нови правила за провеждане на изборите. Според чл. 42 от Конституцията „гражданите имат право да избират...”. Именно тази постановка на избирателното право, която определя вота като право, а не като задължение на гражданите дава възможност апатията в обществото да се превърне в най-ценния политически капитал за БГ политиците – колкото по-малко хора отидат да гласуват – толкова по-добре за политиците. Схемите и задкулисието стават решаващи, а малкото избиратели, които все още имат илюзии, се превръщат в параван.

3. По какъв начин се свързва митът за прехода с протестите, днешните акции и искания?

а. Окупация на СУ

В модерната култура научната общност насърчава несъгласието като начин за подобряване на познанието. Ето защо студентските протести имат принципно положителна рамка. От друга страна, несъгласието е признак на разнообразие. Както пише Умберто Еко, „за първичния фашизъм несъгласието е предателство. Първичният фашизъм расте върху експлоатирането и изострянето на естествения страх от различното и търси консенсус на тази основа. Първият апел на едно фашистко или незряло фашистко движение е апелът срещу чуждите“. В този смисъл праволинейността и нетърпимостта, с която се отличават някои от представителите на протестиращите, създават противоречив образ на цялата окупация и са една от причините не само за критиките и нападките, но и за сериозните колебания на хора, които иначе са настроени критично спрямо правителството и т.нар. олигархия. Тези колебания се подсилват и от главните искания на окупацията, дотолкова доколкото в публичното пространство те се тълкуват като водещи.

Окупацията на СУ настъпи в момент, когато антиправителственият протест, който започна след назначаването на посочения като медиен олигарх Делян Пеевски за ръководител на ДАНС, на практика увяхна (активността му спадна до нива от няколко десетки души активно протестиращи), а от друга страна, протестът експлодира отвътре с взаимни обвинения в средите на десницата (парламентарна и извънпарламентарна) в опити за употреба на протеста или, както стана по-актуално да се казва, в „яхване на протеста“.

Като политически независими и необременени с греховете на елита студентите получават чрез окупацията уникален исторически шанс да бъдат приети като преговаряща страна в един дебат за промените, които са необходими за постигане на една нормална демократична система. Важно е да се уточни, че за разлика от предходните окупации, които бяха съпътстващи прояви на недоволство в рамките на едни общонационални протестни изригвания, сегашната окупация е фактическият епицентър на събитията, който дава морални и живителни сили на съпротивата срещу статуквото. Тази качествено нова роля, която играят студентите, е акцентът през, който ще анализираме исканията на окупацията и възможните пътища за промяна.

б. Морал в политиката

Искането за морал в политиката трудно може да бъде отхвърлено. В крайна сметка едва ли ще се хареса искането за политика без морал. Чрез искането за морал в политиката хората започват да мечтаят за някакво чудо, което ще се появи под формата на идеалните политици, които съществуват, но не могат да проявят първичната си добродетел заради одиозни фигури като Орешарски, Пеевски и олигарсите, чиито имена с две-три изключения са обгърнати от традиционната мистика на тайнството и не се произнасят. Моралът в политиката обаче трудно може да бъде конкретно искане – той винаги присъства като част от обществената чувствителност. В българската политика обаче е трудно да го откриеш, защото обществото не е коректив на случващите се безобразия. Затова не морал в политиката, а лостове в ръцете на обществото, чрез които да бъде контролирана моралността на политиците.

в. Оставка на Пламен Орешарски

За да стане чудото и да бликнат потоците морал в политиката, министър-председателят Пламен Орешарски трябва да подаде оставка, като преди това не е лошо да каже кой е предложил назначението на – Пеевски.

В този смисъл оставката не отпада като искане, просто трябва да бъде предшествана от промени в законодателството, които да ни гарантират повече прозрачност и демократичност при следващите избори. Защото какъв е смисълът от оставка, ако после същата циркова група се появи на сцената, но с нови костюми. Тук, доколкото знаем, лекции са ви изнесли най-широк кръг от експерти, така че вие имате с кого да се посъветвате относно детайлите на това как и кое трябва да се промени, за да станем „нормална държава“, както се казва.

Кой? Скоро ще стане половин година, откакто управляващите не могат да отговорят на един елементарен въпрос относно политическата отговорност за назначението на Делян Пеевски за председател на Държавната агенция за национална сигурност (ДАНС) – акт, който по недвусмислен за цялото общество начин показва срастването на власт и пари. Това назначение и последвалото мишкуване, превърнало се в официална позиция на властта, делегитимира настоящото управление и логично доведе до второто голямо искане на протестиращите: Оставка на кабинета на Пламен Орешарски.

Никой не може да оспори значението на тези искания! Когато говорим за промяна на модела обаче, следва да разгледаме ситуацията от гледна точка на целесъобразността.

Сами по себе си нито знанието за политическата отговорност относно назначението на Пеевски (най-вероятно коалиционна договорка между БСП и ДПС), нито незабавната оставка ще доведат до промяната.

г. Лустрация

Искането за лустрация е част от програмата за морал в политиката. Чрез елиминирането на т.нар. ченгета се предполага, че ще се отстрани още една пречка към постигане на целта за идеални политици. Същевременно въпросът е тясно свързан с мита за прехода, който силно се подхранва от различни конспиративни теории за коварен заговор. В центъра на една от най-разпространените подобни теории е тезата за заговора

на Държавна сигурност, която измисля, планира, организира и употребява прехода. Счита се, че с отстраняването на заговорниците ченгета ще свърши и самият преход. Нека обаче да отложим за малко щастливия край и да погледнем към по-тъмната страна на въпроса.

Ще започнем с това, че както твърди Умберто Еко, в корена на първично-фанатичната и деспотична психология, винаги има обсебеност от някаква форма на заговор. Подхранвайки мита за прехода чрез теорията за заговора на ченгетата, поредното искане за лустрация ще засили фанатизма, ще отдалечи обществото от настоящето и ще го върне в параноята на миналото. Тук изобщо няма да се занимаваме с елементарния аргумент колко закъсняла би била желаната стъпка. Много по-важен е въпросът кой да се лустрира – бившите ченгета „до 10 ноември“, ченгетата, останали и „след 10 ноември“, бившите ченгета само от ДС „до 10 ноември“ или те, плюс ченгета от ДС, останали на служба и „след 10 ноември“; как да се процедира с милиционерите, с надзирателите... Ами с доносниците? Те жертви ли са, слуги ли са? Какво да правим с партийните секретари, с изтъкнатите журналисти, интелектуалци и т.н. на онзи режим... Също така трябва ли да се лустрират мутрите и кои са мутрите, понеже всеки юрист ще посочи, че няма такова правно понятие. Въобще победата на морала, обвързвана и с лустрацията, ще повдигне много други морални въпроси. За пореден път тези морални въпроси ще отклонят обществото от проблема за настоящето и бъдещето на правоохранителната система (МВР, съдебна система, ДАНС).

Казваме всичко това, за да погледнем на исканията през призмата на тази уникална ситуация, в която окупацията е нещо много повече от един протест – тя, по силата на волята за промяна, получава обществената легитимност на платформа за политически дебат. Ако осъзнаем този шанс, наистина ще можем да кажем, че сме живели в Преход – това ще бъде преходът, който ще започнем ние, защото другият „Преход“, за който чуваме, че се точи от 1989 г. и който отвсякъде ни е натрапван като обяснение, е приспивната песен на олигархията, песен, която се подхваща винаги, когато има опасност да се събудим.